

УДК 821.161.2+911.37

ГЕОПОЕТИЧНА МАНДРІВКА В ЧАСІ І ПРОСТОРІ ВЛАСНОГО ЖИТТЯ У РОМАНІ «ЛЕКСИКОН ІНТИМНИХ МІСТ» ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

Баришникова В.П., Гаврилова О.В.

Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія
Київського національного університету культури і мистецтв»

У статті проаналізовано взаємодію літератури і туризму на прикладі роману Юрія Андруховича «Лексикон інтимних міст». Простежено, як література і туризм корелюють передовсім на рівні смислових асоціацій. Доведено, що в романі «Лексикон інтимних міст», туризм є тим компонентом, який виявляється як на рівні тематики, так і на рівні організації простору твору. Звернуто увагу на місце роману у творчому доробку автора, його зв'язок з геопоетикою.

Ключові слова: геопоетика, туризм, література, філософська географія.

Постановка проблеми. Тенденції розвитку сучасної української прози у взаємозв'язку з туризмом передбачають широку дискусію й наполегливе дослідження усього масиву творів сучасних представників українського літературного процесу. Одним з яких є Юрій Андрухович – поет, прозаїк, есеїст, перекладач, «патріарх української модерної прози». Його роботи мають значний вплив на формування світоглядних позицій молоді, а також сприяють активізації у читача бажання подорожувати. Прикладом можна вважати роман «Лексикон інтимних міст». Аналізуючи змальовані в романі події, досліджуючи виведені автором типи й характери, молоде покоління зможе краще зрозуміти свою історію й по-новому, реалістичніше й об'єктивніше, поглянути на сучасний стан нашої культури, мистецтва, економіки, політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Юрія Андруховича досліджували Є. Баран, К. Баліна, Л. Бербенець, І. Бондар-Терещенко, Пер-Арне Будін, В. Єшкілев, М. Кульчинський, В. Панченко, І. Савенко, І. Цапліна та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не так давно з'явився ряд досліджень, метою яких було висвітлення особливостей літературного туризму (Робінсон, Андерсен, Ендрюс, Батлер, Голд, Прікет, Шетон та ін.), але цілісність літератури і туризму, а також існуючі між ними зв'язки вивчені мало [1, с. 3-4].

Формулювання цілей статті. Проаналізувати твір Ю. Андруховича «Лексикон інтимних міст», зокрема його вплив на формування не тільки літературної, а й туристичної компетенції читача.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Лексикон інтимних міст» – яскравий приклад того, що Юрій Андрухович називає «геопоетикою – щось протилежне до геополітики. Це поєднання поезії та географічних мап» [8].

Для кращого розуміння категоріального апарату, розкриємо визначення поняття «геопоетика».

Поняття «геопоетика» ввів і першим почав досліджувати Кеннет Уайт (фр. письменник, незалежний мислитель, засновник Інституту Геопоетики), котрий визначив це явище як

«вивчення інтелектуальних і чуттєвих зв'язків між людиною й Землею з метою створення гармонійного культурного простору» [2]. У слові «геопоетика» закована ідея про те, що можна зафіксувати філософією, поєднати країну й філософію, природу і культуру [3, с. 21-22]. Незважаючи на те, що геопоетика вже є дійсністю української культури, що підтверджено геопоетичною мандрівкою Юрія Андруховича, але в сучасному українському літературознавстві як літературний феномен та методологія вивчення літературних текстів, вона ще не отримала свого пристосування і самостійного розвитку.

«Лексикон інтимних міст» вважається найбільшим за обсягом твором Юрія Андруховича. Автор надає можливість читачеві разом поринути у світ подорожі тими містами, які вплинули на формування його особистості якнайбільше, «стали чимось більшим – вони стали Місцями, причому особистими, мов ерогенні зони, й інтимними» [4, с. 9]. Сам автор висловлюється, що його твір – це «довільний посібник з геопоетики та космополітики», з претензією на певну енциклопедичність. Це «автобіографія, що накладається на географію». У «Передмові типу Інструкції» автор чітко випередив і коментував питання, що можуть виникнути при читанні твору. Уважно прочитавши цю детальну інструкцію, можна зробити певні висновки щодо авторського задуму. Письменник наголошує на тому, що його книжка – про все на світі, бо вона перш за все про людину в часі. А ця людина в часі намагається розшукати себе в просторі. І координатами цього простору стають визначні міста світу. Тобто книга націлена на людину, яка прагне існувати, мріяти.

У романі автор розкриває особливості 111 міст, з яких переважна більшість міста України, хоча є інформація про Європу, Північну Америку, а також зустрічається опис мексиканського міста. Незважаючи на те, що головна ідея твору полягала в тому, аби розповісти про ті міста, які були особисто відвідані і які мали особливий вплив, автор не дотримується її через формальні речі – перелік міст іде у алфавітному порядку і втрата літер призвела б до дисгармонії, тому у творі є декілька міст, які автор поки не відвідував.

Досвід подорожнього можна побачити через особливу авторську класифікацію міст: «в яких комфортно...», «в яких хотілося б жити...», «міста, з яких не хочеться повертатись...», «міста, до яких хочеться повертатись знову і знову...», «міста, які стали частиною біографії (чи авто-біо-мапи?)...».

Серед відвіданих міст у творі найбільша кількість на літеру «б», найменша – на літери «и» та «й», відповідно увага приділена шведському місту Істат та Нью-Йорку, в інтерпретації Андруховича місто має назву Йорк Новий.

У творі є місто Єрусалим, до якого автор звертається подумки, хоча ніколи не був там

фізично: «Та я в ньому все одно буваю – завжди, коли намагаюсь молитися», – зізнається Юрій Андрухович.

Рідному місту автора – Івано-Франківську у творі не надано місця, адже «Лексикон інтимних міст» – книга про людину, яка подорожує. А Івано-Франківськ з численних згадок письменника, це якраз єдине місце, де він відчуває себе вдома.

Немає в книзі Кам'янця-Подільського і Рівного, але автор зауважує, що, можливо, у якомусь наступному перевиданні цієї книги вони все ж таки з'являться.

Структура тексту – мандрівка у часі і просторі власного життя – від юначих літ до нещодавнього часу. У творі зустрічаються згадки від 1966 до 2006 року – 40 років спостережень, вражень, зустрічей... Також «Лексикон інтимних міст» – це «мандрівні записки», «записки подорожнього», «подорожня література», «історіографічний журнал», «філософська географія», а відповідно автор бере на себе роль вченого-гуманіста, мандрівника-пілігрима, прочанина, аристократа-романтика і врешті-решт – колекціонера вражень, зустрічей, неповторних миттєвостей.

За стилем написання «Лексикон інтимних міст» – еkleктична художня проза з сумішшю публіцистики, есеїстики і подорожніх етюдів. У творі є політичні новини, урбаністичні пейзажі, описи природи і психологічні етюди. І все ж таки «Лексикон інтимних міст» можна розглядати як художній онтологічний довідник туристичних вражень.

Це своєрідні «мандри» у просторі і часі чоловіка, який відчуває силу і потребу пізнавати, підкорювати, завойовувати близький і далекий, чужий і знайомий, нібито довершений і недосконалий одночасно, строкатий, різноплотинний, несподіваний і очікуваний, пісний і колоритний, живий, насичений подіями і людьми, різнобарвний, бажаний, розбещено-цнотливий, збуджено-суєтний, вразливий, цинічний, байдужий світ...

Невтомний шукач, не боячись пригод і авантур, сміливо вирушає в одноденні тури, тижневі мандри, тривалі подорожі, нанизуючи один на один почуття, емоції, події, факти, знання, асоціації, думки, спогади, враження, захоплення й розчарування.

Самотність мандрівника іноді прикрашають випадкові знайомі або ж давні товариші, які сприяють глибшому зануренню героя в атмосферу буденного їм життя. Кожен з них, хоч і змальований майже штрихом, натяком, олівцем, все ж таки відіграє певну роль в житті мандрівника.

Ці імена майстерно зашифровані автором під літерами, проте з часом можуть виринути у якійсь «Галереї інтимних імен». Адже без них не досягнути Андруховичу того різноманітного, картатого світу. Особливо – без осіб жіночої статі.

Юрій Андрухович пропонує читачеві інтим у його ширшому розумінні – певної людської

щирості про те, що найцінніше, особисте, що запам'ятовується для автора. Це визначена група асоціацій, які, як палімпсести, накладаються один на один з кожною новою зустріччю, новими враженнями, новими візитами. Автор згадує найприємніші моменти свого життя. «Боже, в які чудові місця ти мене закидав! І як солодко нам кохалося в тому голоді й холоді, у тій воді, у тій красі, чистій геометрії, у добу імперії, нам з провінції» [4].

Мандрівник з досвідом, чи заражений вірусом подорожей, експериментів, зрозуміє Ю. Андруховича. Є щось магнетичне і у Кельнського собору, і у Мюнхенської Марієнплатц, і у Віденського Хофбургу, і у швейцарських Альпах чи пошуках містичної Блюменштрассе у Берні. А найважливіше – пізнання не просто світу в неослабному просторі, а пізнання людини з її внутрішнім простором і здатність пристосовуватись. Вивчення людини у світових роздоллях – ось одна з ідей автора. Ю. Андрухович помічає деталі, які зазвичай не помічає звичайний споглядач. У творі багато інформативних відомостей, які є основою для експериментів, дослідів, відкриттів, намагань як у жанровому, так і в сюжетотворчому погляді. Повз авторський пильний скептично-іронічний погляд не промайне жодна, на перший погляд, дрібниця – ні побутова, ні онтологічна, ні гастрономічна, ні естетична.

Він чітко помічає розбіжність між героями своїх історій, адже вони усі відмінні – расово, культурно, історично, світоглядно.

Юрій Андрухович жадає віднайти «втрачений рай», відімкнути двері в інший світ. Бо він «володар ключів» від далеких міст, країн, а отже і світу. Автор спрямовує читача до роздумів, певних переживань світу, аналізу власних думок і вражень.

А ще «Лексикон інтимних міст» – це міркування над динамікою душевного стану: аналіз і намагання позбутися дитячих комплексів і фобій, самореалізація і становлення як особистості від дитинства до часів армійської та студентської юності. Яскравим моментом є опис першої подорожі за кордон із батьком – подорож до Праги.

Автор «Лексикону» і справді є пілігримом, «прочанином», а «прочанин» вказує на початки того мандрівного життя, що й досі не хоче мене нікуди відпускати, зізнається сам автор. «Одного разу покохавшись із відстанню, я схотів і далі чинити з нею ці неподобства» [4, с. 296], «Якщо ти любиш мандрувати, то мушиш кохатися у відстанях» [4, с. 296]. І сам дає собі характеристику: «бувавший в бувальцях світовий мандрівник-пройдисвіт» [4, с. 314].

«Пройдисвіт» дуже перегукується з «пройдисвіт»... Автор навмисне шукає подразників – зовнішніх і внутрішніх, адже «залишки мурів, порослі різнотрав'ям, лопухами і ліліями заглибини ровів, zdeформовані силуети веж, завалені купи сміття галереї і брами – все це було й залишається для мене край важливим, навіть необхідним подразником» [9].

Андрухович ніби «грається» з відстанями, мапами, країнами, звичаями... Але «грається» вмילו, досвідчено, як спеціаліст, орудуючи відомостями, подіями, історичними і культурними факторами, політичним минулим і сьогоденням.

У романі «Лексикон інтимних міст» автор застосовує різні лексичні прийоми, які в кожному окремому місті виявляються на рівні його особистісних переживань. За допомогою символізації тексту, застосуванню частих контамінацій, алюзій, ремінісценцій, рефлексій та прямих цитат, які є характерною ознакою постмодерного твору, здійснюється символічна багатозначність тексту. Засобами постмодерної поезії письменник виказує своє ставлення до здеморалізованого суспільства. Мета постмодерніста – розвінчати ілюзіонізм дійства, відтворити і розіграти його поетичними засобами. Тому посилюється увага до знакового характеру мови, що віддзеркалює ідею «еклектики», де завдяки гротеску, метафори поєднуються культурні коди різних епох, реальні особи й вигадані герої.

Юрію Андруховичу вдалося здійснити такий жанровий експеримент, у якому розкриваються філософсько-естетичні засади українського постмодернізму. Особлива манера його письма з притаманною їй увагою до ритму, живопису, симфонізму спонукає письменника звернутися до прийомів різних мистецтв, передовсім тих, що асоціюються з міським середовищем як осередком культури. Насамперед у романі «Лексикон інтимних міст» йдеться про взаємодію прийомів живопису і літератури, проте опосередковано тут з'являються й зображально-виражальні засоби архітектури, маємо на увазі саме «міські». Ці прийоми виступають у двох основних функціях – образотворення та сюжетотворення. Вони стають компонентом композиції й виявляють себе як на рівні тематики, так і на рівні просторової організації твору. Отже, маємо змогу спостерігати взаємодію літературних прийомів на різних рівнях структури твору. Передусім ця взаємодія відбувається на рівні побутових образів, що містять інформацію про життя людей. Тож ці образи виконують важливі ідейно-естетичні функції. Вони окреслюють не тільки місце дії, а й внутрішній світ автора, масштаби та емоційну тональність його переживань. Єдність простору в романі письменника слугує формою передачі цілісності внутрішньої сфери людини. Зміна ж художнього простору нерідко відображає внутрішню душевну кризу автора. Завдяки таким прийомам композиція роману Юрія Андруховича стає особливо довершеною й гармонійною.

Створюючи образ міста, Юрій Андрухович використовував прийоми архітектури. Намагаючись передати динаміку образу, письменник удається до поширеного прийому – психологічного паралелізму: відштовхуючись від зорових вражень, автор передає враження на рівні відчуттів і чуттів. Концепція твору – це світ масштабних емоцій. Вона потрібна для збере-

ження свободи й звільнення від умовностей міста, бо робить людину сильнішою і формує людську душу.

Твори Андруховича перебувають у річищі сучасних філософських та естетичних пошуків. У них автор естетично формує оточення людини, виражає суспільні ідеї в художніх образах. Це наслідок позитивістського світогляду.

Отже, «Лексикон інтимних міст» – не звичайна книга, для того щоб відкрити власний світ, відшукати себе у цьому двозначному світі, віднайти свої міста і місця, з якими пов'язано чимало.

Висновки з даного дослідження. Творчість Юрія Андруховича має неабиякий вплив на розвиток сучасного літературного процесу в Україні, з його іменем пов'язані перші відомості дійсного інтересу до сьогоденної української літератури на Заході. Юрій Андрухович виробив самостійну світоглядну позицію. Автор, відгукуючись на нинішні виклики й читацькі

запити запропонував оригінальну модель художнього світу, власне бачення особистісних і суспільних проблем. Внесок митця в літературу високо оцінений у світі.

Геопоетика Ю. Андруховича – наслідок його частих подорожей до інших країн. Читаючи роман «Лексикон інтимних міст», можна поринути в атмосферу подорожей, збагнути зміни в суспільній й особистісній свідомості людей різних національностей, які мешкали в містах, де побував Юрій Андрухович й опинитись в епіцентрі культурних, політичних і соціальних зрушень.

Завдяки тому, що Юрій Андрухович подорожував не тільки містами України, ми бачимо істину – де б ти не був, але обов'язково прийде час, коли ти захочеш повернутися на Батьківщину, і збагнеш, що вона найдорожча, найтепліша, найрідніша. Таким чином, автор формує ціннісне ставлення у читача до своєї землі.

Список літератури:

1. Робинсон М., Ієрзен. Х. Зн. Лайтратуре и тоурисм. – Екскляпе Леарнінгв регионе ЕМЕА, 2003. – 300 с.
2. Уайт Кеннет. Странствующий дух. Эссе / пер. с англ. Гелены Гриневой. – Электронный ресурс: http://magazines.russ.ru/nov_yun/1997/5-6/white.html – Название с экрана.
3. White Kenneth. Atlantica. Wiersze i rozmowy / wyb. i przeł. K. Brakoniecki. – Olsztyn, 1998. – 162 s.
4. Андрухович Ю. Лексикон інтимних міст / Ю. Андрухович. – Чернівці: Meridian Czernowitz, 2011. – 480 с.
5. На думку професора Володимира Панченка, Андрухович пише все гірше [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vsiknygy.net.ua/news/16580> – Назва з екрана.
6. Офіційний сайт Державної служби туризму і курортів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua> – Назва з екрана.
7. Туризм в Україні: Статистичний бюлетень. – К.: Видання державного комітету статистики України, 2015. – 184 с.
8. Лексикон «інтимних місць» Юрія Андруховича – Література – Портал культури і мистецтва Хронікер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hroniker.net/publ/literatura/leksikon_intimnih_misc_jurija_andrukhovicha/21-1-0-491 – Назва з екрана.
9. На східних межах. Новини на Gazeta.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://gazeta.ua/articles/andruhovich-jurij/_na-shidnih-mezhah/386922 – Назва з екрана.

Барышнікова В.П., Гаврилова Е.В.

Обособленное подразделение «Николаевский филиал Киевского национального университета культуры и искусств»

ГЕОПОЭТИЧЕСКИЙ ПУТЕШЕСТВИЕ ВО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВЕ СОБСТВЕННОЙ ЖИЗНИ В РОМАНЕ «ЛЕКСИКОН ИНТИМНЫХ ГОРОДОВ» ЮРИЯ АНДРУХОВИЧА

Аннотация

В статье проанализировано взаимодействие литературы и туризма на примере романа Юрия Андруховича «Лексикон интимных городов». Прослежено, как литература и туризм коррелируют прежде всего на уровне смысловых ассоциаций. Доказано, что в романе «Лексикон интимных городов», туризм является тем компонентом, который проявляется как на уровне тематики, так и на уровне организации пространства произведения. Обращено внимание на место романа в творчестве автора, его связь с геопоэтикой.

Ключевые слова: геопоэтика, туризм, литература, философская география.

Baryshnikova V.P., Havrylova O.V.

Separated Subdivision «Mykolaiv Branch
of Kyiv National University of Culture and Arts»

**GEOPOETICAL VOYAGE THROUGH THE TIME AND SPACE OF OWN LIFE
IN THE NOVEL «LEXICON OF THE INTIMATE CITIES»
BY YURI ANDRUKHOVYCH**

Summary

The analysis of intercommunication of literature and tourism in the article was provided on the example of the novel «Lexicon of the intimate cities» written by Yuri Andrukhovych. It is traced how literature and tourism correlate firstly on the level of associations of meaning. It is traced that tourism in the novel of «Lexicon of Intimate cities» is the component, which appears both on the thematic level and on the level of organization of the text space. Attention is paid to the place of this novel in the creative work of the author, its connection with geopoetics.

Keywords: geopoetics, tourism, literature, philosophical geography.